

Na ulico je zletel zmečkan papir. V tistem hipu je izginil v nič tudi on, kakor da je padel s papirjem vred v cestno blato. Luč je ugasnila, ogenj v peči je nehal peti ...

S ceste je sijala medla svetiljka in nerazločno risala križe v oknih. Ležal sem na postelji oblečen, z rokami pod glavo in se potil. S trudom sem razmišljal, kdaj sem prišel domov, in hotel v mislih podpreti resničnost prikazni ali pa jo ovreči.

Nisem mogel. Bolj ko sem prodiral do dna, bolj je plavala na površini. Ozrl sem se v okna; zdelo se mi je, da vidim obraz starke ... Pričel sem trepetati in sem se boril v mislih do jutra ...

Miran Jarc: Partija šaha

Igrala sta že v petič. Gosta Hilarija se je pollaščala topla pri- nika, ko mu je bil s predrzno zavratnostjo uplenil kraljico, jetnost. Ne morda zato, ker je že štirikrat premagal nasprot- temveč že sam kraj tega plemenitega dvoboja je sproščal dobro voljo: naslanjači, odlične cigarete, dragoceno brušena steklenica starega vina, po mizicah japonske vaze s cveticami zastrto mot- ljivega vonja, po stenah otožno lepe pokrajine v pastelu in v les vrezani obrazi zamišljenih samotarjev ... vse v zamolklem svitu zeleno zastrte žarnice.

Hilarijeva brezskrbnost je gospoda Andreja vznejevoljala. Čelo se mu je gubalo in težki prsti so mu v neurejenih presledkih udarjali po mahagonijasti mizici. Nemir in kljubovalnost sta mu kalila pogled.

«Pri tebi, Andrej, bi človek pozabil na samega sebe!» je vzklik- nil Hilarij in si, naslonivši se nazaj, prižgal cigareto. Oni, kakor da ni slišal, pač pa je izpod čela opazil, kako se njegov tekmeč malomarno razgleduje po sobi, igra z viticami dima, kakor da mu igre sploh ni mar. Sunkovito je nameril svojo trdnjavo proti so- vražnemu konju in zaklical «šah», kakor da se hoče pomaščevati nad žaljivo brezskrbnostjo zmagovitega nasprotnika.

Hilarij pa se je počasi nasmehnil in se brez besed ozrl v Andreja. Ta pa ga je mrko vprašal: «Kaj čakaš?»

«Bolje bo tako ...» je Hilarij dobrohotno odvrnil, prijel na- sprotnikovo trdnjavo in jo postavil na prejšnje mesto nazaj.

«Kaj ... kako?» se je gospod Andrej razvnel.

«Nočem ti vzeti trdnjave ... vidiš ... tudi si mi odprl pot h kraljici ... vidiš ...» mu je Hilarij pojasnjeval.

«Ne, naj bo tako, kakor sem postavil, pusti!» je nasprotnik vztrajal. Igrala sta dalje. Andreju se je posrečilo nekoliko zbolj- šati svoje postojanke.

«No, zdaj bi te Asta že smela videti . . . sploh, škoda, da je že odšla gori, da naju tako zgodaj ostavlja . . .»

Andrej ni odgovoril. Hilarij mu je namenoma prizanašal, ker je neprijetno čutil prijateljeve poraze. Toda nenadoma je protivnika spet presenetil z igravo potezo s konjem, ki mu je pridobila tekača in istočasno postavila kralja v šah. Andrej je napeto mislil.

«Ne, ti si nocoj že utrujen, Andrej,» je spregovoril Hilarij, «nehajva!» in ne da bi počakal pripombe nadaljeval: «Spomnil sem se prizora, ko sem nekoč kot mučna priča prisostvoval dvema šahistoma. Bilo je podobno. Prvi je izgubljal. Tedaj se pošali drugi: ‚Premalo paziš na svojo kraljico. Ni čuda, če jo vedno izgubiš . . .‘ Ta brezpomembna opazka pa je povzročila strašen vihar. Oni, ki so te besede merile nanj, je vztrepetal, ošinil nasprotnika z divjim pogledom in skočil kvišku. Komaj smo preprečili silno mučen spopad. Vem, da je bil izzivalec povsem nedolžen in sploh ni slutil, kaj je soigralca tako razburilo. Jaz sem seveda vse razumel. Mož je imel namreč zelo nesrečno družinsko življenje . . .»

Andrej je pogledal. Zamišljeno je stisnil ustnici in dejal: «Toda, čemu mi to pripoveduješ . . .»

«Kar tako . . . spomnil sem se pač . . .» Andrej je pomaknil svojega kmeta in z njim vzel nasprotniku konja. To je bil njegov prvi uspeh. Toda to uspešno potezo je storil zgolj zato, da bi prikril nemir, ki se ga je očitno polastil. Proti svoji volji so se mu v spominu obnovile Hilarijeve besede: «Bilo je podobno . . .» Kakor tu? Streslo ga je. Znova je v sebi pekoče jasno začutil: «Škoda, da naju Asta tako zgodaj ostavlja . . .» Škoda? Naju? Torej tudi njega, ne samo mene . . . Blodna slutnja mu je pričarala divji privid. Kakor da mu je pala mrena od oči. Tedaj . . . tedaj . . . Dušilo ga je. V čisto novi usmerjenosti je videl Hilarija, ki preživlja pri njem že štiri dni oddiha, videl je svojo ženo neobičajno radostno in svežo . . .

Hilarij je začutil, da se je Andreja polastila nerazumljiva vznemirjenost, ali ni se brigal za to, ker je moral pač osredotočiti misli na svojega konja, ki mu je pretila nevarnost. Že je svojega kralja umaknil, ko ga je nasprotnik prekinil: «Hilarij, zakaj se ti zdi čudno, da Asta ne prisostvuje najinim igram? Toda, za nocoj je dovolj, nehajva,» in nenadoma je podrl in zmedel lesene lutke.

Hilarij je široko pogledal.

Bliskovito se mu je razodela strašna slutnja. Krivično osumljen. Smešen se mu je zazdel ta nenadni prijatelj izbruh. Mrko

je ošinil gostitelja. Otročje se mu je zazdelo to neopravičeno rušenje igre. Toda v istem hipu mu je iz motne globine zapelo: «Asta...» kakor da je prvič čul to ime, ki mu je zrastle v prived. «Asta» ga je prevalovalo in navdalo z blodnim pričakovanjem, ki ga doslej njegova volja tu ni poznala. Toda ves se je ukrotil in je mirno odvrnil: «Kar tako sem vprašal. Mislim, da bi tudi Asto zanimalo...» Pred nekaj minutami bi še govoril resnico, ko je dejal «kar tako sem vprašal», zdaj je lagal in kalnost mu je zameglila pogled. Oglasilo se je. Toda meril se je. «Greva počivat?» je velel Andrej in se z vsem naporom navidezno umiril. «Pozno je, res...» je pritrdil Hilarij.

Odšla sta tiho tiho po stopnicah.

V veži sta se poslovila čudno naglo, kot da se bojita pogledati drug drugemu v oči.

Za oba se je pričela težka pekoča noč...

R. Drainac: Pred obnovo srbske književnosti

I.

To, za čimer streme naše nove generacije v Srbiji v pogledu umetniškega ustvarjanja, nosi na sebi poseben značaj. Dosedanja, vsekakor folkloristična umetnost je, izvzemši nekoliko parnasovcev iz prejšnje generacije, črpala svoje motive v narodu in iz vasi. Taka umetnost je bila poglavitno v naivni deskriptivnosti, brez globlje koncepcije o življenju in človeku in stvareh. Koloristična in slovansko bolna, je nalikovala bolj kakemu romantičnemu motivu s slik umbrijskih mojstrov. Zlasti poezija, ki se je v spontanem lirizmu nagibala k epični širini in globini. Pomešana z vsemi šolami je imela Srbija za romantičnih dob melanholično-resignirane kitice B r a n k a R a d i č e v i ć a , v naturalizmu tipične in izrazite romane J a š e I g n j a t o v i ć a , a v poslednjih letih po svoji baudelairovski simboliki in globini divno, vsekakor neprekosljivo življensko poezijo V l a d e P e t k o v i ć a - D i s a . Ta, popotnik in vagabund kakor francoski pesnik Germain Nouveau, atrofični bolnik kakor Verlain ali Jules Laforgue je bil naš edinstveni Rembaud, neuk in neveden kakor vse generacije prejšnjih pisateljev, a zato po narodi obdarjen, da so njegove pesmi nalikovale odsekanim koščkom srca.

V Skerličevi dobi kritike in komentarjev se je razvila solidna generacija pisateljev: D u č i ć , R a k i ć , Š a n t i ć , S r e z o j e v i ć , (oni tipični umobolnik) R o j i ć , L u k o v i ć itd. V isti dobi se je razvijal tudi drobn, pesimistični duh S i m e P a n d u r o v i ć a